

Irena Gruchała, Małgorzata Stanuła

Kompetencje zawodowe a system praktyk w kształceniu studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Biblioteka 17 (26), 169-193

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IRENA GRUCHAŁA, MAŁGORZATA STANULA

Kompetencje zawodowe a system praktyk w kształceniu studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

STRESZCZENIE. Praktyki zawodowe są ważnym elementem kształcenia na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo. Istotnie wpływają na poszerzenie kompetencji zawodowych studentów, co w przyszłości decyduje o możliwości ich zatrudnienia. W niniejszym artykule podjęto analizę realizacji praktyk na przestrzeni ostatnich ośmiu lat (2004/2005–2011/2012) w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, na podstawie dokumentacji zgromadzonej w instytucie. W analizie brano pod uwagę miejsca praktyk, rodzaje instytucji, w których one przebiegały, oraz opinie opiekunów praktyk i studentów. Przedstawiono także zmiany w programach praktyk, wynikające z wdrażania nowego programu kształcenia w instytucie, opracowanego zgodnie z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, oraz ich wpływ na szanse absolwentów na rynku pracy.

SŁOWA KLUCZOWE: kompetencje zawodowe, praktyki studenckie, Instytut INiB UJ, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo.

Na temat kształcenia uniwersyteckiego istnieją różne zdania. Dość powszechnie uważa się w środowisku akademickim, że w procesie dydaktycznym nie sposób przygotować studenta do wszystkich zadań, z którymi może się spotkać w pracy zawodowej. Zawsze znajdzie się zagadnienie czy zadanie praktyczne, których student w najlepszych warunkach nie będzie w stanie poznać w trakcie studiów. Edukacja uniwersytecka nie może sprowadzać się do wąskospecjalistycznego kształcenia zawodowego; powinna raczej rozwijać otwartość umysłu, elastyczność, zdolność do podejmowania nowych zadań, a także wpajać przekonanie o konieczności edukacji permanentnej. Jednocześnie dają się zauważyć starania podejmowane na wielu kierunkach studiów, aby kształcenie odpowiadało na zapotrzebowanie rynku pracy i absolwent nie dołączył

do grupy bezrobotnych. Takie ukierunkowanie obserwuje się od wielu lat, służą temu kontakty pracowników naukowych z pracodawcami, zmiany programów nauczania i specjalizacji wybieranych przez studentów na drugim etapie studiów. Problematyka ta jest przedmiotem wielu publikacji¹.

Jednym z czynników edukacji, które mają przybliżyć studentom przyszłe miejsca pracy oraz umożliwić zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktycznym działaniu, są praktyki zawodowe. Dla kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowo-techniczna szczegółowe dane na temat praktyk przedstawiono w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia². W dokumencie tym określono wymiar praktyk na 40 dni roboczych, a także ich obowiązkowość na studiach pięcioletnich magisterskich. Według tych wytycznych realizowane były praktyki zawodowe w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa (INiB) Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niniejszy artykuł stanowi pewnego rodzaju podsumowanie realizacji praktyk w instytucie w ostatnich ośmiu latach akademickich – od 2004/2005 do 2011/2012. Jest to odpowiedni moment na przemyślenia i wnioski, ponieważ już wkrótce praktyki będą realizowane według nowych standardów, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Podstawą materiałową pracy jest dokumentacja praktyk przechowywana w krakowskim Instytucie INiB. Tworzą ją przede wszystkim dzienniki praktyk, w których studenci relacjonowali czynności wykonywane w bibliotekach, wyrażali opinię o przebiegu praktyki, a także opiekunowie z biblioteki oceniali studentów³. Brano również pod uwagę regulamin odbywania praktyki, zasady zwalniania z praktyk oraz programy praktyk opracowane w Instytucie INiB.

W trakcie pięcioletnich studiów magisterskich oraz studiów uzupełniających studenci odbywali dwie praktyki, pierwsza z nich nosiła nazwę Organizacja biblioteki i opis dokumentu, druga – Praktyka informacyjna.

¹ Zob. *Rynek pracy a studia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, red. M. Kocójowa, Kraków 1997; R. Patora, *Kształtowanie rynku szkolnictwa wyższego*, Toruń–Łódź 2002; *Edukacja wobec rynku pracy*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2003; *Rynek pracy a edukacja*, red. E. Sulima, Białystok 2008.

² Dz.U. 2002, nr 116, poz. 1004.

³ Autorki artykułu zajmują się praktykami w Instytucie INiB; Irena Gruchała od 2001 roku organizuje praktyki odbywające się w kraju, Małgorzata Stanula nadzorowała praktyki w Wielkiej Brytanii. Niektóre informacje autorki uzyskały od studentów w czasie wydawania skierowań na praktyki oraz zaliczania praktyk.

W regulaminie praktyk zaznaczono między innymi, że studenci powinni pracować w bibliotekach lub innych instytucjach, które do opracowania dokumentów wykorzystują komputery. Na początku XXI wieku nie było to jeszcze powszechną praktyką, chciano w ten sposób skierować studentów do ośrodków stosujących nowe technologie. Studenci mogli sami znaleźć miejsce praktyki lub skorzystać z miejsca przygotowanego przez organizatorkę praktyk w Instytucie INiB.

Organizacja biblioteki i opis dokumentu

Praktykę o tej nazwie odbywali studenci po drugim roku studiów pierwszego stopnia, a także studenci po innych kierunkach na pierwszym roku studiów uzupełniających. Trwała ona 20 dni roboczych. W Instytucie INiB przygotowano program praktyki, który miał charakter ramowy. Zwrócono w nim uwagę na wykonywanie następujących zadań: sporządzanie rekordu bibliograficznego dla książki jednotomowej i wielotomowej z uwzględnieniem sposobów łączenia opisów poszczególnych części w katalogu zautomatyzowanym; sporządzanie rekordu bibliograficznego dla czasopisma i rejestracja jego zasobu; dobieranie haseł związanych z opracowaniem formalnym i rzeczowym dokumentu; wyszukiwanie w katalogu zautomatyzowanym według różnych kryteriów wyszukiwawczych. Studenci powinni również poznać tradycyjny sposób opracowania materiałów bibliotecznych, rodzaje katalogów kartkowych i sposób wyszukiwania w nich informacji. Tak określony program współgrał z treścią przedmiotów nauczania na pierwszych latach studiów.

Jednym z obowiązków organizatora praktyk w Instytucie INiB było znalezienie dla studentów miejsc, w których mogliby odbyć praktykę. Pod uwagę brano jedynie biblioteki działające w Krakowie; władze wydziału zalecały również uwzględnianie bibliotek działających w strukturze organizacyjnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W początkowych latach omawianego okresu studenci zdawali się całkowicie na pracownika Instytutu INiB w wyborze miejsca praktyki. Przygotowanie tak wielu miejsc w bibliotekach, a także uzgodnienie terminów wakacyjnych było przedsięwzięciem trudnym i pracochłonnym. Jeśli wszystko doskonale się udawało, to była to zasługa kierownictwa bibliotek i pracowników chętnie zajmujących się studentami. Z biegiem czasu powstała lista krakowskich bibliotek, na których współpracę zawsze można liczyć. Ostatnie lata pokazują, że kolejne roczniki są coraz bardziej przedsiębiorcze i samodzielne. Studenci, korzystając

z postanowienia regulaminu, bardzo często sami dokonują wyboru miejsca praktyki. O wyborze najczęściej decyduje prestiż biblioteki, a nie tylko jej lokalizacja w pobliżu uczelni lub miejsca zamieszkania. Tabela 1 ukazuje dane liczbowe dotyczące miejsc praktyk⁴. Praktyki realizowane są przede wszystkim w Krakowie; do wyjątków należał rok 2009/2010, w którym liczby miejsc w Krakowie i innych miastach są zbliżone. Dane ukazują pewną prawidłowość – studenci z pierwszych lat studiów rzadko decydują się na praktykę za granicą. Praktyki zagraniczne odbyły się w Szwecji (Högskolan i Borås) i w Wielkiej Brytanii (Falkirk Library).

Tabela 1. Praktyki według miejscowości

Rok akademicki	Kraków	Inne miejscowości	Za granicą
2004/2005	53	14	0
2005/2006	41	26	2
2006/2007	39	14	0
2007/2008	45	16	1
2008/2009	44	16	0
2009/2010	31	30	0
2010/2011	41	26	0
2011/2012	30	13	0
Razem	324	165	3

Źródło: opracowanie własne, na podstawie dokumentacji praktyk przechowywanej w Instytucie INiB UJ.

Nazwa pierwszej praktyki i jej program w zasadzie określają jej miejsce – biblioteka. W tabeli 2 ukazano typy bibliotek i liczbę studentów, którzy odbyli w nich praktyki. Dająca się zauważyć przewaga bibliotek naukowych jest w pełni uzasadniona. W Krakowie studenci mają do dyspozycji biblioteki związane organizacyjnie z Uniwersytetem Jagiellońskim, a także biblioteki innych wyższych uczelni. Na dalszym miejscu są biblioteki publiczne. Jedynie w latach 2009/2010 i 2010/2011 wyprzedziły one biblioteki naukowe. Studenci chętnie wybierali jako miejsce praktyki Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Krakowie, Podgóorską Bibliotekę Publiczną oraz Krowoderską Bibliotekę Publiczną. W tej ostatniej w roku akademickim 2010/2011 praktykę zrealizowało sześć osób.

⁴ W roku akademickim 2004/2005 praktykę zaliczyło 67 studentów, w 2005/2006 – 69, w 2006/2007 – 53, w 2007/2008 – 62, w 2008/2009 – 60, w 2009/2010 – 61, w 2010/2011 – 67, w 2011/2012 – 43.

Okresową przewagę bibliotek publicznych można wytłumaczyć dwoma czynnikami: popularnością niektórych bibliotek w grupie zaprzyjaźnionych studentów oraz wystąpieniem na roku większej liczby osób zamieszkałych poza Krakowem. Wybierały one biblioteki publiczne w Bochni, Myślenicach, Przemyślu, Tarnowie oraz w mniejszych miejscowościach. Biblioteki publiczne kierują swoją ofertę także dla ludzi niewidomych. Dzięki Wypożyczalni Książki Mówionej i Brajlowskiej w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie niewidoma studentka mogła zrealizować praktykę. Kolejne miejsce zajęły biblioteki szkolne. Ten typ bibliotek cieszył się największym zainteresowaniem w roku akademickim 2008/2009. Studenci wybierali bibliotekę szkolną zazwyczaj z dwóch powodów: jest im znana, znajduje się w szkole, do której uczęszczali, jest położona w pobliżu miejsca zamieszkania lub pracuje w niej absolwent kierunku i zaprasza na praktykę. Udział bibliotek pedagogicznych w praktykach jest niewielki, zazwyczaj jedna osoba w ciągu roku zrealizowała tam praktykę. Do wyjątków należał rok akademicki 2009/2010 – w bibliotekach pedagogicznych znajdujących się w Bochni, Skawinie i Sędziszowie Małopolskim praktykę odbyło sześć osób. Ostatnią grupę stanowią inne rodzaje bibliotek; wszystkie znajdowały się na terenie Krakowa. Tutaj na pierwszym miejscu plasuje się Biblioteka Zgromadzenia Księży Misjonarzy. Zaletą odbywania praktyki w tym miejscu jest możliwość zapoznania się z opisem bibliograficznym starych druków i zobaczenia unikatowych zbiorów.

Studenci Instytutu INiB UJ realizowali praktykę w bibliotekach znajdujących się w muzeach: w Bibliotece Muzeum Narodowego, w Bibliotece Zamku Królewskiego na Wawelu oraz w bibliotece, a raczej nieopracowanym księgozborze Centrum Kultury i Techniki Japońskiej „Manggha”, który studenci skatalogowali w programie MAK. W tym przypadku studenci odpowiedzieli na prośbę dyrekcji muzeum dotyczącą opracowania zbiorów. Z podobnych powodów odbyła się praktyka w Szpitalu im. Rydygiera – studenci księgozbiór przeznaczony dla pacjentów ułożyli w układzie rzeczowym i przygotowali opisy książek do inwentarza.

Praktyki odbywały się także w Bibliotece Dzieci Niewidomych, Bibliotece Żydowskiej, Bibliotece Archiwum Teatru im. Juliusza Słowackiego. Do nielicznych przypadków należą praktyki w księgarni, wydawnictwie lub firmie. W takiej sytuacji studenci przed praktyką przedstawiają organizatorce praktyk w Instytucie INiB plan pracy, który powinien być zgodny z programem praktyk.

Studenci kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo praktyki powinni odbywać przede wszystkim w jednostkach tworzących sieć bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego. Biblioteki wydziałów, instytutów,

katedr, zakładów, a także Biblioteka Medyczna UJ – Collegium Medicum tworzą wspólny katalog, nad którym opiekę merytoryczną sprawuje Biblioteka Jagiellońska. Sieć uniwersytecką tworzy ponad 40 jednostek⁵.

Tabela 2. Praktyki według typów bibliotek

Rok akademicki	Biblioteki naukowe	Biblioteki publiczne	Biblioteki szkolne	Biblioteki pedagogiczne	Inne
2004/2005	47	9	4	1	6
2005/2006	44	13	4	1	7
2006/2007	37	11	2	1	2
2007/2008	43	15	1	2	1
2008/2009	37	16	5	0	2
2009/2010	22	27	1	6	5
2010/2011	24	34	2	1	6
2011/2012	22	17	2	1	1
Razem	276	152	21	13	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji praktyk przechowywanej w Instytucie INiB UJ.

W tabeli 3 przedstawiono wykorzystanie głównej biblioteki uniwersytetu i innych bibliotek jako miejsca praktyk. Daje się zauważyć mały udział Biblioteki Jagiellońskiej. Można to wyjaśnić, podając dwie przyczyny. Oddziały, w których przebywają studenci na praktyce, przeprowadzają również szkolenia wewnętrzne dla pracowników Biblioteki Jagiellońskiej i nie mogą się zająć zbyt dużą liczbą osób. Z kolei dla studentów pierwszych lat studiów barierą stanowi wielkość biblioteki oraz złożone procedury korzystania ze zbiorów.

Analiza dzienników praktyk pokazuje, że studenci realizowali je w 15 bibliotekach należących do sieci uniwersyteckiej. Pierwsze miejsce należy do Biblioteki Wydziałowej Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ – 49 studentów. Jest to nowoczesna biblioteka otwarta w 2005 roku, położona najbliżej Instytutu INiB. Na kolejnych miejscach znalazły się Biblioteka Instytutu Ekonomii i Zarządzania – 19 studentów oraz Biblioteka Wydziału Polonistyki – 11 studentów.

Studenci są przygotowani do praktyki dzięki przedmiotom realizowanym na studiach pierwszego stopnia. Wiedzę zdobywają przede wszystkim na wykładach i konwersatoriach. Zapoznają się między innymi

⁵ Biblioteki jednostek organizacyjnych UJ [online], [dostęp: 15.05.2013], dostępny w internecie: http://www.bj.uj.edu.pl/o_bib/bibuj_pl.php.

Tabela 3. Praktyki w bibliotekach tworzących sieć UJ

Rok akademicki	Biblioteka Jagiellońska	Biblioteki innych jednostek UJ
2004/2005	3	17
2005/2006	3	25
2006/2007	2	16
2007/2008	6	18
2008/2009	3	21
2009/2010	4	5
2010/2011	6	5
2011/2012	2	4
Razem	29	111

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji praktyk przechowywanej w Instytucie INiB UJ.

z: podstawami bibliotekarstwa; zasadami opisu bibliograficznego dokumentów i formatem MARC; językami informacyjno-wyszukiwawczymi oraz innymi narzędziami organizacji informacji i wiedzy; źródłami informacji, a także internetem. Wykłady obejmują również historię bibliotek, czytelnictwo, biblioteki publiczne w otoczeniu lokalnym, udział biblioteki i książki w komunikacji społecznej i inne zagadnienia. Zajęcia na temat historii i teorii kultury, literatury, dramatu i teatru współczesnego oraz książek dla dzieci i młodzieży wprowadzają studentów w nowe obszary życia kulturalnego, w pewnym stopniu stanowią kontynuację tematyki poruszanej w szkole średniej. Działania te zmierzają do ukształtowania absolwenta posiadającego wiedzę z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, świadomie i aktywnie uczestniczącego w życiu kulturalnym.

W programie studiów znacznie mniej godzin przeznaczono na ćwiczenia praktyczne, które prowadzi się w laboratoriach wyposażonych w komputery. Niemniej jednak student ma okazję zaznajomić się z ważnymi ustawami dotyczącymi działalności bibliotek, prześledzić ich realizację na stronach domowych bibliotek różnego typu, zapoznać się z organizacją biblioteki, jej statutem i regulaminem, wskazać działania w zakresie public relations. Na ćwiczeniach studenci uczą się rozróżniać dokumenty, poznają fachowe definicje słownikowe i szukają ich charakterystycznych cech w przygotowanym materiale. Ćwiczą też układy opisów dokumentów, według cech treściowych i formalnych. W stosunku do wcześniejszych założeń programowych znacznie zmniejszono liczbę godzin przeznaczonych na opis bibliograficzny dokumentów,

poszerzony jednak został zakres tego przedmiotu. Studenci opracowują nie tylko książki i czasopisma, ale także dokumenty elektroniczne, filmy, dokumenty dźwiękowe i inne. Z opracowaniem zbiorów bibliotecznych związane są niezmiennie od lat hasła formalne i rzeczowe, toteż studenci poznają zasady ujednoczania haseł formalnych (osobowych, korporatywnych, tytułowych oraz tytuły serii) oraz tworzą rekordy haseł wzorcowych w formacie MARC 21. Prowadzący zajęcia starają się nauczyć przede wszystkim tworzenia rekordu bibliograficznego w formacie MARC 21 w bazie szkoleniowej udostępnionej przez Bibliotekę Jagiellońską. Studenci opis bibliograficzny wpisują w formularz przygotowany w systemie Virtua (dawniej VTLIS), hasła wzorcowe kopiują z katalogu centralnego NUKAT. Ważnym elementem tych ćwiczeń jest praca z instrukcją katalogowania dostępną online na stronie katalogu centralnego⁶; studenci poznają w ten sposób format MARC 21 i zasady opisu bibliograficznego wyrażone fachowym językiem. W sposób praktyczny uczy się analizy treści dokumentu, tworzenia charakterystyki słownej dokumentu oraz przekładania jej na symbol Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD) oraz na hasło przedmiotowe w Języku Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) lub Języku Haseł Przedmiotowych KABA (JHP KABA). Na zajęciach w laboratorium projektuje się również bazy danych oraz serwisy WWW.

W dzienniku praktyk studenci, czasami ich opiekunowie, przedstawiają czynności wykonywane w bibliotece. Porównanie tej relacji z programem praktyki daje podstawę do zaliczenia praktyki. Pomijając nieliczne przypadki, kiedy program nie został dostatecznie zrealizowany lub do opisu praktyki użyto określeń przejętych dokładnie z programu praktyk, powstaje dość pełny obraz realizowanych zadań. Dzięki temu można stwierdzić, w jakim stopniu praktyki sprzyjają utrwaleniu wiedzy i umiejętności nabytych w laboratorium, a także określić inne obowiązki pełnione przez studenta.

Zacznijmy od terminu „organizacja biblioteki”, który występuje w nazwie praktyki. Od tego tematu studenci zazwyczaj zaczynają swoje sprawozdanie. Zagadnienie to jest wielaspektowe, natomiast w opisie przebiegu praktyki około 80% osób podaje jedynie, że poznało strukturę organizacyjną biblioteki oraz jej oddziały. Nieliczni studenci dodają do tego charakterystykę zbiorów, statut i regulamin biblioteki oraz jej historię. Do wyjątków należy zapoznanie się z uwarunkowaniami prawnymi funkcjonowania biblioteki.

⁶ Format MARC 21 [online], [dostęp: 25.05.2013], dostępny w internecie: http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=4.

Kolejnym krokiem w przebiegu praktyki jest praca z tradycyjnymi katalogami kartkowymi oraz innymi źródłami informacji – na ogół są to różnego typu bazy danych, którymi szczyli się biblioteka. Zagadnienia teoretyczne związane z katalogami studenci poznali na wykładach, natomiast w czasie praktyki mogą zobaczyć różne ich rodzaje, a także stosowane układy, rodzaje kart i haseł. Kolejne roczniki podejmujące studia mają coraz mniejsze doświadczenie w wyszukiwaniu informacji w katalogu kartkowym, a przecież w bibliotekach o bogatych zbiorach będą one jeszcze długo wykorzystywane lub staną się obiektami zabytkowymi. Studenci mają też okazję tworzyć opisy bibliograficzne na karcie katalogowej, wymieniać zniszczone karty, włączać nowe do katalogu. Tradycyjnemu katalogowaniu na zajęciach poświęca się niewiele czasu, program ukierunkowany jest na zagadnienia nowe, czyli tworzenie rekordów bibliograficznych i budowę katalogów zautomatyzowanych.

Po zapoznaniu się z katalogowaniem tradycyjnym studenci tworzą rekordy bibliograficzne pod okiem opiekuna praktyk, jeśli praca odbywa się bezpośrednio w katalogu. Opracowują przede wszystkim wymienione w programie książki i czasopisma, ale coraz częściej katalogują także dokumenty elektroniczne, filmy, dokumenty dźwiękowe i inne. Na przykładzie książek wielotomowych mają okazję przećwiczyć sposoby łączenia opisów poszczególnych tomów w katalogu komputerowym. Studenci sporządzają również mniej znane im typy rekordów, które są istotnym składnikiem katalogu komputerowego: rekord zasobu i egzemplarza. Dobierają do opisu bibliograficznego hasła formalne i rzeczowe. W większości są to hasła wzorcowe przejęte z katalogu NUKAT. Tylko nieliczne osoby miały okazję utworzyć rekord khw bezpośrednio w tym katalogu.

W czasie praktyk na ogół mniej czasu poświęca się opracowaniu rzeczowemu; zazwyczaj studenci tworzyli opis rzeczowy w JHP BN lub JHP KABA, znacznie rzadziej wykorzystywali symbole UKD. Studenci poznali wiele procedur, których wielokrotne ćwiczenie na zajęciach z wielu powodów jest niemożliwe; kopiowali rekordy bibliograficzne z Biblioteki Narodowej, katalogu NUKAT oraz za pomocą multiwyszukiwarek KARO (Katalog Rozproszonych Bibliotek Polskich) i FIDKAR.

Praktyka była okazją poznania innego oprogramowania bibliotecznego lub głębszego zaznajomienia się z możliwościami znanego już systemu. W dziennikach praktyk studenci często nie podawali tej informacji, można jednak wymienić następujące nazwy: Aleph, ISIS, Libra, MAK, MOL, Patron, Prolib, Sowa, Tinlib, Virtua (dawniej VTLS). Z opracowaniem dokumentów łączy się ich wyszukiwanie w celu skopiowania lub ustalenia danych bibliograficznych. Studenci mogli poćwiczyć wyszukiwanie w katalogach tradycyjnych i zautomatyzowanych, w katalogach

polskich i zagranicznych oraz bazach danych. Ta – wydawałoby się – prosta umiejętność sprawia trudność młodym ludziom przyzwyczajonym do wyszukiwarek internetowych: szczególnie wyszukiwanie według hasła, które ma zapis sformalizowany, np. nazwisko, przecinek, imię, a także zawartość indeksów, np. nazwy osób i instytucji w indeksie autorskim.

Praktyka, o której mowa, realizowana jest w oddziale lub oddziałach opracowujących dokumenty. Jeżeli przebiega ona w bibliotece posiadającej duże zbiory i złożoną strukturę organizacyjną, to studenci czasami mają sposobność poznać pracę innych oddziałów, np. w Bibliotece Jagiellońskiej obserwują drogę książki, zaczynając od Oddziału Gromadzenia. W innych bibliotekach studenci zwiedzali oddziały rękopisów i starych druków. Dość często relacjonują w dziennikach praktyk, że pomagali w wypożyczalni oraz czytelnicy (obsługa użytkowników, pomoc w wyszukiwaniu informacji, dyżur w czytelnicy, zakładanie karty czytelniczej, pomoc magazynowa, włączanie zwrotów na półkę). Wykonywali również prace związane z inwentaryzacją zbiorów: wpisywali pozycje do inwentarza, nadawali im sygnatury, znaki własnościowe oraz akcesje.

Studentów wykorzystywano do prac porządkowych; nie ma w tym nic złego, pod warunkiem, że nie zdominują one całej praktyki. Oto niektóre z nich: układanie w magazynach zasobów czasopism, grafiki, wycinków prasowych, plakatów i afiszy teatralnych; włączanie książek i czasopism do określonych działów w czytelnicy; przenoszenie zbiorów w inne miejsce; wyznaczanie książek do oprawy, wycofywanie książek ze zbiorów i tworzenie ich cennika, zabezpieczanie księgozbioru przez nadawanie etykiet magnetycznych.

Osoby opiekujące się studentami na praktyce po jej zakończeniu wyrażają swoje opinie o podopiecznych. Wypowiedzi bibliotekarzy o naszych studentach są pochlebne, a czasami nawet entuzjastyczne. Analiza tych krótkich tekstów pozwala wyróżnić kilka obszarów podlegających ocenie. Bibliotekarze zwracają uwagę przede wszystkim na sposób realizowania zadań praktycznych. O pracy studentów piszą, że była wykonywana wzorowo, bardzo dobrze, dokładnie, sumiennie, solidnie, rzetelnie itd. Na drugim miejscu w wypowiedziach występują określenia odnoszące się do wiedzy i umiejętności studentów. Zwraca się uwagę na dobre przygotowanie merytoryczne, profesjonalizm, kompetencje. Opiekunowie praktyk zazwyczaj podkreślają bardzo dobrą znajomość zasad tworzenia rekordu bibliograficznego i formatu MARC oraz sprawne, szybkie wyszukiwanie w bazach i internecie. W jednym przypadku bibliotekarka napisała, że studentka dzieliła się z nią wiedzą przy tworzeniu strony WWW. Kolejną grupę tworzą wyrażenia charakteryzujące postawy i cechy osobowości studentów. Wymienimy je w kolejności częstotliwości

występowania: gotowość podejmowania nowych wyzwań, pracowitość, zaangażowanie, punktualność, zainteresowanie, zdyscyplinowanie, samodzielność, komunikatywność, kultura osobista, dyspozycyjność, umiejętność pracy w zespole, odpowiedzialność, zdolność uczenia się i uzupełniania wiedzy, inteligencja oraz uprzejmość. Określenia te odnajdziemy w publikacjach przedstawiających opinie pracodawców na temat pożądanych cech potencjalnego pracownika⁷.

Studenci natomiast, wyrażając swoje zdanie na temat praktyk, najczęściej stwierdzają, że jest to okazja do zastosowania wiedzy teoretycznej w praktyce, sprawdzenia swojej wiedzy i umiejętności, a także ich rozwinięcia i udoskonalenia. Doceniają również możliwość poznania codziennej pracy bibliotekarza. W swoich wypowiedziach wiele miejsca poświęcają warunkom, w jakich przebiegała praktyka. Atmosfera była miła, nawet serdeczna, ułatwiająca pracę i przyswajanie nowych wiadomości, sprzyjała pracy zespołowej. Personel biblioteki był pomocny, cierpliwy, profesjonalny, nieoszczędzający czasu praktykantowi. Studenci zwracają uwagę na funkcje poznawcze praktyki. Na pierwszym miejscu wymieniają strukturę organizacyjną biblioteki, jej oddziały, sposób funkcjonowania biblioteki na co dzień i pracę w nieznanym systemie bibliotecznym. Ważnym przeżyciem dla praktykantów była praca z użytkownikiem, określali ją jako cenne doświadczenie, poznanie tajników zawodu. W swoich opiniach studenci rzadko odnoszą się do biblioteki jako przyszłego miejsca pracy. Niemniej jednak spotyka się takie zdania: „praktyka przygotowała mnie do podjęcia pracy w zawodzie”, „przekonałam się do pracy w bibliotece”, „praktyka zachęciła mnie do pracy w zawodzie”, „praktyki otworzyły mi oczy na prawdziwą pracę w bibliotece”. Udział w praktykach oceniany jest jako coś dobrego, interesującego, pożytecznego, ciekawego; jest to czas, w którym można się nauczyć przydatnych czynności; powinno być ich więcej.

Zebrany materiał i informacje uzyskane od bibliotekarzy pozwalają stwierdzić, że studenci są bardzo aktywni w poszukiwaniu miejsca praktyki. Wybierając je, coraz częściej biorą pod uwagę prestiż i wielkość biblioteki, a także możliwość zatrudnienia. W krakowskich bibliotekach z każdym rokiem pracuje coraz więcej absolwentów Instytutu INiB UJ; obserwuje się wymianę pokoleń bibliotekarzy, np. w Bibliotece

⁷ Por. M. Kocójowa, *Konfrontacja potrzeb rynku pracy i studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce*, w: *Rynek pracy a studia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce*, red. M. Kocójowa, Kraków 1997, s. 11–18; M. Jaskowska, A. Korycińska-Huras, M. Próchnicka, *Wiedza i umiejętności zawodowe bibliotekarzy i pracowników informacji. Badania oczekiwań pracodawców*, w: *Nowoczesna biblioteka*, red. M. Drzewiecki, Warszawa 2009, s. 87–125.

Jagiellońskiej pracuje dziesięciu absolwentów, podobnie w Bibliotece Wydziałowej Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Absolwenci kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo stają się też opiekunami praktyk studenckich.

Praktyka informacyjna

Studenci studiów drugiego stopnia realizowali obowiązkową praktykę zawodową związaną z działalnością informacyjną biblioteki w wymiarze czterech tygodni, na wakacjach po pierwszym roku studiów lub w ostatnim semestrze na drugim roku. Ramowy program Praktyki informacyjnej przewidywał zaznajomienie studentów z warsztatem pracy pracownika informacji w zakresie różnych źródeł informacji, jej wyszukiwania i opracowywania, a przede wszystkim poznanie pracy z użytkownikiem biblioteki lub ośrodka informacji. W czasie praktyki studenci powinni uczestniczyć w tworzeniu źródeł pochodnych; informować o materiałach bibliotecznych gromadzonych i przechowywanych w danej bibliotece oraz w innych; udzielać odpowiedzi bezpośrednio lub pisemnie na zapytania użytkowników; szkolić użytkowników w zakresie usług i zbiorów biblioteki, warunków korzystania z nich, umiejętności posługiwania się źródłami informacji i sprzętem technicznym. Ważny aspekt praktyki to bezpośredni kontakt i praca z użytkownikiem, np. na dyżurach w katalogach, czytelniach, wypożyczalni. Cele i zadania ujęte w programie Praktyki informacyjnej wynikały z ogólnego programu studiów drugiego stopnia w Instytucie INiB UJ, zaś konkretne miejsca odbywania praktyki przez studenta, a także wyznaczane szczegółowe cele i działania w danym miejscu praktyki wiązały się z wybraną przez studenta specjalizacją. W ofercie studiów magisterskich proponowanej studentom znalazły się różne specjalizacje: Archiwizacja i digitalizacja dokumentów, Broker informacji, Elektroniczne publikowanie, Zasoby cyfrowe, Biblioteki akademickie oraz Biblioteki publiczne i szkolne.

Poniżej przedstawiono analizę studenckich praktyk informacyjnych, dokonaną z uwzględnieniem lat, miejsc ich realizacji (miejscowości i rodzajów instytucji) oraz wykonywanych zadań. Zrezygnowano z przytaczania opinii o praktykach samych studentów i ich opiekunów, gdyż byłoby to w znacznym stopniu powtórzenie treści z poprzedniej części artykułu. W opisie zadań powierzanych studentom w bibliotekach pominięto te, które wystąpiły w ramach praktyki na studiach pierwszego stopnia i zostały już szeroko omówione. Więcej miejsca poświęcono natomiast charakterystyce praktyk odbywanych w innych instytucjach i firmach.

Liczebny udział studentów w realizacji Praktyki informacyjnej w poszczególnych latach przedstawia się następująco: w roku akademickim 2004/2005 praktykę zaliczyło 37 studentów, w 2005/2006 – 55, w 2006/2007 – 58, w 2007/2008 – 53, w 2008/2009 – 46, w 2009/2010 – 54, w 2010/2011 – 66, w 2011/2012 – 39. Łącznie w ciągu ośmiu lat akademickich praktykę zawodową odbyło 408 studentów.

We wszystkich uwzględnionych latach praktyki realizowane są najliczniej w miejscu kształcenia studentów – czyli w Krakowie (tabela 4). Inne miasta i małe miejscowości pojawiają się zdecydowanie rzadziej. Z punktu widzenia studentów odbywanie praktyki poza miejscem nauki możliwe jest bez zakłócenia toku studiów jedynie na wakacjach, zaś w miejscu studiowania łatwiej jest odbyć praktykę śródroczną. Wymieniane są takie miasta jak: Warszawa, Wrocław, Radom, Łódź, Rzeszów, Nowy Sącz, Tarnów, Jarosław, Piotrków Trybunalski. Studenci wybierali również miejskie i gminne biblioteki publiczne w mniejszych miejscowościach.

Tabela 4. Praktyki według miejscowości

Rok akademicki	Kraków	Inne miejscowości	Za granicą
2004/2005	33	4	0
2005/2006	43	7	5
2006/2007	51	2	5
2007/2008	42	2	9
2008/2009	30	11	5
2009/2010	42	7	5
2010/2011	42	22	2
2011/2012	33	6	0
Razem	316	61	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji praktyk przechowywanej w Instytucie INiB UJ.

Na studiach magisterskich – w porównaniu ze studiami licencjackimi – zauważyć można większą mobilność studentów, jeśli chodzi o wyjazdy zagraniczne. Praktyki odbyły się w Szwecji (Högskolan i Borås – 2 osoby), w Bibliotece Narodowej Walii (2 osoby), w Hervanta Library w Tampere (1 osoba) oraz w College Library at Cheltenham College w Wielkiej Brytanii (1 osoba). Pokazne grono 25 studentów uczestniczyło w praktyce w Londynie, dzięki organizowanym przez Instytut INiB UJ w latach 2005–2009 miesięcznym wyjazdom pięcioosobowych grup studentów do polonijnych instytucji biblioteczno-archiwalnych: Biblioteki Polskiej Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego (BP POSK) oraz Studium Polski

Podziemnej w Londynie (SPP)⁸. Podczas pierwszego pobytu w 2005 roku studenci zapoczątkowali w obydwu ośrodkach tworzenie elektronicznych źródeł informacji o dokumentach emigracyjnych w postaci bibliograficznych baz danych i katalogów zbiorów emigracyjnych, przeznaczonych na potrzeby zarówno lokalnych użytkowników, jak też badaczy i instytucji z Polski. W BP POSK klasyfikowaniem i opracowaniem formalno-rzeczowym objęto różnego rodzaju dokumenty życia społecznego z okresu od II wojny światowej do chwili obecnej (około 15 000 jednostek), zaś w SPP – ośmiotysięczny księgozbiór i materiały archiwalne (w tym zdjęcia) o unikatowym historycznie znaczeniu, związane z Polskim Państwem Podziemnym oraz Armią Krajową. Kolejne grupy praktykantów z powodzeniem kontynuowały prace swoich poprzedników, kolegów i koleżanek. Studenci w ramach praktyki odbywali również dyżury w czytelnich, poznając specyfikę grupy użytkowników BP POSK. Mieli okazję przyglądać się z bliska funkcjonowaniu polskich instytucji kulturalnych za granicą, zwiedzali też biblioteki i muzea brytyjskie. W SPP studenci pomagali w kwerendach biblioteczno-archiwalnych, przygotowali materiały na wystawy, szkolili pracowników studium i wolontariuszy w katalogowaniu dokumentów i obsłudze bazy.

Zebrane w tabeli 5 dane o praktykach i ich analiza pokazują, że choć biblioteki różnych typów, głównie akademickie, dominują jako miejsca realizacji praktyk, a więc tym samym miejsca rozwijania i doskonalenia bibliotekarskich kompetencji zawodowych, to jednak widoczne jest zainteresowanie studentów branżami pokrewnymi. Wśród nich są między innymi archiwistyka i obieg dokumentów (archiwa państwowe, archiwa urzędów i firm komercyjnych); rynek wydawniczy i księgarski; infobrokering; branża reklamowa i PR; wreszcie pośrednictwo pracy i doradztwo personalne. W każdej z tych dziedzin studenci mieli do czynienia z książką lub innymi dokumentami, a także z informacją w różnych jej przejawach i formach: naukową lub biznesową; cyfrową, drukowaną i w komunikacji werbalnej. Przede wszystkim zaś, co podkreślali sami studenci w dziennikach praktyk i bezpośrednich rozmowach, mieli okazję komunikować się i pracować z ludźmi, uczyć się budować relacje interpersonalne w realnym miejscu pracy, zarówno ze współpracownikami (np. przez pracę w zespołach), jak i z użytkownikami bibliotek oraz klientami firm, np. biznesowymi. Zdobywali cenne i często niemożliwe do uzyskania w ramach zajęć prowadzonych w Instytucie INiB doświadczenia obsługi

⁸ Praktyki te odbywały się w ramach projektu naukowo-dydaktycznego „Promocja i dokumentacja dziedzictwa polskiej kultury w Wielkiej Brytanii”, realizowanego w Londynie pod kierunkiem Małgorzaty Stanuli.

użytkowników bibliotek i centrów informacji, przyjmowania i realizacji zleceń klientów indywidualnych i instytucjonalnych w firmach komercyjnych różnych typów.

Tabela 5. Praktyki według rodzajów instytucji

Rok akademicki	Biblioteki	Archiwa	Wydawnictwa i księgaranie	Firmy	Inne instytucje
2004/2005	37	0	0	0	0
2005/2006	52	3	0	0	0
2006/2007	52	4	0	2	0
2007/2008	31	3	0	17	2
2008/2009	28	4	3	5	6
2009/2010	45	3	3	3	0
2010/2011	51	7	2	1	5
2011/2012	16	3	4	15	1
Razem	312	27	12	43	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji praktyk przechowywanej w Instytucie INiB UJ.

Ujęta na pierwszym miejscu w tabeli 5 i zarazem najliczniej reprezentowana kategoria instytucji przyjmujących studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UJ na praktyki zawodowe to biblioteki. Jest to zresztą oczywiste, biorąc pod uwagę profil studiów. W pokaźnej liczbie 312 bibliotek różnego typu zdecydowanie przeważają biblioteki naukowe. Studenci poznali biblioteki niemal wszystkich uczelni krakowskich: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej, Politechniki Krakowskiej, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Pedagogicznego, Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki, Akademii Sztuk Pięknych i Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej.

Podobnie jak na studiach pierwszego stopnia najliczniejsze grono studentów odbywało praktyki w sieci bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego. W ciągu trzech pierwszych analizowanych lat Biblioteka Jagiellońska dominuje statystycznie nad bibliotekami wydziałów i instytutów UJ pod względem liczby przyjmowanych praktykantów (70 osób). Od roku akademickiego 2007/2008 udział Biblioteki Jagiellońskiej w praktykach spada znacznie, nawet do kilku praktykantów w ciągu roku. Spadek ten idzie w parze ze wzrostem liczby praktyk odbywanych w Bibliotece Wydziałowej Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej, a więc macierzystej bibliotece studentów Instytutu INiB UJ, a także w bibliotekach innych

jednostek uczelni (m.in. w Bibliotece Instytutu Prawa Własności Intelektualnej, w Bibliotece Instytutu Botaniki PAN i UJ, w Bibliotece Medycznej, w Bibliotece Nauk Przyrodniczych). W Bibliotece Jagiellońskiej praktyka przebiegała najczęściej w trzech oddziałach: Informacji Naukowej i Katalogów, Udostępniania Zbiorów oraz Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów.

Poza bibliotekami naukowymi udział innych typów bibliotek w praktykach studenckich jest niewielki, średnio na dany rok przypada łącznie po kilka bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych. Wyjątkiem jest rok 2010/2011, kiedy to studenci zdobywali doświadczenia zawodowe w kilkunastu miejskich i gminnych bibliotekach publicznych poza Krakowem i w dwóch bibliotekach pedagogicznych. Na terenie Krakowa odnotować trzeba udział Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w przygotowaniu studentów do zawodu – zapoznawali się tam oni z pracą Oddziału Informacji Naukowej i Bibliograficznej, Oddziału Informacji Regionalnej i Centrum Informacji Biznesowej i Europejskiej.

Wśród bibliotek specjalnych, w których odbyły się praktyki, wymienić można: bibliotekę w Szpitalu im. Rydygiera w Krakowie, Bibliotekę Centralnego Związku Niewidomych w Warszawie czy Bibliotekę Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie. Studenci wybierali również jako miejsce praktyki krakowskie teatry: Bibliotekę Teatru Ludowego oraz Archiwum Artystyczne i Bibliotekę Teatru im. Juliusza Słowackiego. Praktyka w Bibliotece Sądu Okręgowego w Krakowie dała możliwość wyszukiwania informacji prawnej, tworzenia baz danych i bibliografii związanych z prawem oraz bezpośredniej obsługi czytelników.

Studenci Instytutu INiB UJ realizowali praktykę zawodową w bibliotekach czy też ośrodkach informacji, działających w instytucjach kultury bądź w ramach różnych urzędów (ujęto je w tabeli 5, w kategorii „Inne instytucje”).

W Małopolskim Regionalnym Centrum Informacji Europejskiej studenci wykonywali takie zadania jak: obsługa użytkowników (w czytelnici) i udzielanie odpowiedzi, tworzenie baz danych z zakresu edukacji i szkolnictwa, opracowywanie katalogów zbiorów i adresowych baz danych, przygotowywanie materiałów informacyjnych i prezentacji, prowadzenie lekcji na temat państw UE dla młodzieży.

Kompetencje zawodowe związane z obszarem kultury studenci mieli okazję rozwijać na praktykach w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie, w Bibliotece Polskiej Piosenki przy Ośrodku Kultury w Krakowie, w Centrum Animacji Kultury Gminy Tarnów czy w Wydziale Kultury i Sportu Urzędu Miasta Włocławek. W tego typu miejscach byli włączani między innymi w działania promocyjne i organizowanie imprez

kulturalnych, co wymagało nawiązywania kontaktów i współpracy z różnymi instytucjami i osobami.

Zgodnie z programem Praktyki informacyjnej, poza wyszukiwaniem w różnych źródłach informacji i tworzeniem źródeł pochodnych (baz danych, bibliografii), niemal we wszystkich prezentowanych typach bibliotek studenci wykonywali na praktykach zadania związane z obsługą czytelników, na podstawie poznanych materiałów informacyjnych i zasobów biblioteki. Na bieżąco pomagali czytelnikom w wyszukiwaniach, prowadzili też szkolenia użytkowników w zakresie korzystania ze zbiorów i usług biblioteki.

Kolejny rodzaj instytucji (w tabeli 5 jako „Archiwa”) to archiwa państwowe oraz archiwa instytucji, dla których duże znaczenie ma tego typu działalność. Dzięki praktyce w Archiwum Państwowym w Krakowie i Archiwum Państwowym w Przemyśle studenci mieli możliwość poznać procedury gromadzenia i udostępniania akt, uczestniczyć w realizacji kwerend archiwalnych i pomagać użytkownikom w korzystaniu z akt. Zarówno w archiwach państwowych, jak i w innych miejscach – takich jak Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Zamku Królewskiego na Wawelu, Archiwum Polskiej Prowincji oo. Dominikanów w Krakowie – praktykanci zapoznawali się z zasobami i bazami danych archiwum, uzupełniali je i prowadzili wyszukiwania. Wykonywali również czynności związane z porządkowaniem, opracowaniem i zabezpieczaniem materiałów archiwalnych oraz przygotowywaniem ich do wystaw i pokazów.

Szczególnym miejscem odbywania praktyki był Instytut Pamięci Narodowej (Oddział w Krakowie), z powodu jego narodowego i historycznego znaczenia. W Biurze Edukacji Publicznej oraz w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w roku akademickim 2010/2011 zrealizowało praktykę sześciu studentów, wykonując zadania związane z opracowywaniem technicznym materiałów archiwalnych i tworzeniem źródeł historycznych (m.in. katalogów zbiorów, bazy danych funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa), prowadzeniem kwerend archiwalnych oraz informowaniem o zasobie i udostępnianiem zbiorów bibliotecznych.

Studenci Instytutu INiB UJ odbywali praktyki zawodowe również w branży księgarskiej i wydawniczej. W tej grupie znalazły się instytucje i firmy specjalizujące się w wydawnictwach naukowych oraz o dowolnym innym profilu wydawniczym, działające na rynku wydawnictw drukowanych oraz e-booków. Studenci mieli okazję przyrzeć się mechanizmom funkcjonowania wydawnictwa, księgarni czy hurtowni na wolnym rynku, poznać różne formy dystrybucji książki (np. przez internetowe księgarnie), a nawet uczestniczyć w działaniach promocyjnych

i sprzedaży książek. Pomagali w bezpośredniej obsłudze klientów, udzielali informacji o ofercie, przyjmowali zamówienia, prowadzili korespondencję z firmami współpracującymi. Przeprowadzali wyszukiwania na potrzeby danej instytucji, przygotowując analizy, raporty i zestawienia, np. na temat czasopism naukowych, rynku e-booków za granicą, alternatywnych sposobów kupowania książek, konkurencji na rynku książki. Uczestniczyli w badaniach potrzeb czytelników, opracowywali statystyki dla działu sprzedaży. Uzupełniali wewnętrzne bazy danych i aktualizowali katalogi handlowe, uczestniczyli w tworzeniu strony WWW instytucji. Praktyka w małym wydawnictwie była najlepszą okazją do poznania całego procesu wydawania książki i udziału w jego poszczególnych etapach: od zakupu praw, poprzez skład i przygotowanie do druku, aż do wydania publikacji. Oto lista instytucji wydawniczych i księgarskich zlokalizowanych głównie w Krakowie, w których studenci zdobywali doświadczenie: Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Wydawnictwo Naukowe „Versita”, Agencja Wydawnicza „Alika”, Wydawnictwo Sine Qua Non (SQN), Wydawnictwo „Bezdroża”, Wydawnictwo Otwarte, a także Główna Księgarnia Naukowa i Salon Książki „Muza”.

Najbardziej różnorodną grupę miejsc odbywania praktyk zawodowych studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UJ stanowią firmy komercyjne (zob. „Firmy” w tabeli 5). Podzielić je można na kilka rodzajów: firmy infobrokerskie, które stały się miejscem praktyk dopiero od 2010 roku; firmy działające w obszarze HR i pośrednictwa pracy; firmy z branży reklamowej; firmy związane z biznesem, np. doradcze. Praktyki realizowane we wszystkich wymienionych rodzajach firm polegały w dużej mierze na wykonywaniu zadań brokera informacji i poznawaniu jego warsztatu pracy, nawet jeśli nie były to firmy typowo infobrokerskie.

Wśród instytucji, które umożliwiły studentom odbycie praktyki zawodowej zgodnie z profilem studiów, znalazło się siedem firm działających w obszarze infobrokeringu: Marcin Słupek Infotion Infobrokering; Krakowska Agencja Infobrokerska.pl Solutions Group – Paweł Hojda; Firma infoSource – Robert Bargiel; Infobrokering – Sebastian Stencel; Krakowska Agencja Infobrokerska – Patrycja Hrabiec; Infopoint.pl. Usługi infobrokerskie – Artur Machlarz oraz Info-Prof – Krystyna Wal, Informacja i Informatyka.

Do głównych zadań infobrokerskich powierzanych studentom w wymienionych miejscach należało:

- wyszukiwanie informacji, tworzenie tematycznych baz danych i spisów bibliograficznych na potrzeby klientów indywidualnych i instytucjonalnych (z zakresu informacji biznesowej i handlowej,

naukowej, turystycznej czy życia codziennego), z wykorzystaniem internetu i wewnętrznych baz danych firmy;

- przygotowywanie analizy danych w postaci raportów, tworzenie zestawień tematycznych;
- kontakt telefoniczny i mailowy z klientem, prowadzenie rozmów z klientami biznesowymi;
- monitoring mediów.

Studenci uczestniczyli w pracach grupowych nad różnego rodzaju zleceniami i projektami; poznawali od środka funkcjonowanie firmy infobrokerskiej, co było szczególnie ważne dla osób, które w przyszłości zamierzają założyć własne firmy brokerskie lub pracować w charakterze brokera informacji.

Wiedzę i doświadczenia związane z rynkiem nowoczesnych technologii studenci zdobywali w firmach z branży IT, takich jak: Firma MEGAcOm – firma komputerowa; Firma Ewosoft – Systemy Informatyczne; Agencja Interaktywna Grupa Adweb – Technologie Internetowe czy Nitarch Jakub Niezgoda – Usługi IT dla małych firm i NGO.

Praktyki w firmach: EuroPim – Krakowski Portal Studencki oraz Grupa Onet.pl SA były okazją, by poznać zasady funkcjonowania portalu i serwisu. Studenci brali udział w tworzeniu katalogu stron, wyszukiwali informacje, a następnie redagowali i zamieszczali treści w serwisie. Mieli również kontakt z użytkownikami serwisu podczas dyżurów w dziale obsługi klienta, telefonicznie i mailowo przyjmowali zapytania i udzielali na nie odpowiedzi.

Poza infobrokeringiem i branżą IT sporym zainteresowaniem wśród studentów cieszyły się firmy z zakresu doradztwa personalnego i pośrednictwa pracy. Piętnastu studentów odbyło praktykę w firmie „Start People”, w jej krakowskim dziale doradztwa personalnego ACCEA (dawniej Creyf’s Polska). Studenci pracowali z bazami danych firmy, uczestniczyli między innymi w procesie wdrażania pierwszego modułu systemu informatycznego Creyf’s SELECT, który umożliwia potencjalnym kandydatom aplikowanie online do centralnej bazy kandydatów, testowali aplikacje systemu przez wprowadzanie danych, zgłaszali uwagi dotyczące jego funkcjonowania. Poznali etapy procesu rekrutacyjnego, a dzięki uczestnictwu w rozmowach rekrutacyjnych prowadzonych przez konsultantów ACCEA zyskiwali cenne doświadczenia, które będą mogli wykorzystać w późniejszym poszukiwaniu pracy. Mieli też okazję do telefonicznych i bezpośrednich kontaktów z klientami firmy. Ponadto wykonywali czynności związane z gromadzeniem i archiwizowaniem dokumentów, pomagali w organizacji spotkań z kandydatami szukającymi pracy, klientami i partnerami firmy.

Podobne doświadczenia z zakresu rynku pracy zdobyli uczestnicy praktyk w Biurze Pośrednictwa Pracy „Bratniak” w Krakowie, gdzie aktualizowali bazy kandydatów i bazy ofert, zajmowali się redakcją newslettera z ofertami pracy, a także obsługiwali klientów biura, pomagając im między innymi w tworzeniu dokumentów aplikacyjnych.

Studenci rozwijali na praktykach kompetencje związane z reklamą i obszarem PR w takich krakowskich firmach jak: PR Inspiration; Studio Graficzne IMP Design – Jarosław Piskorz; Free Mind – Agencja reklamowa Monika Krzywda. Praktykanci uczestniczyli między innymi w projektowaniu reklam produktów na zlecenia firm zewnętrznych, w opracowaniu materiałów informacyjno-promocyjnych i redagowaniu tekstów do broszur informacyjnych, przygotowywali informacje prasowe. Przy okazji uczyli się nawiązywać kontakty z mediami i klientami firmy, poznawali techniki promocji w mediach społecznościowych.

Trudno przedstawić wszystkie firmy i opisać zadania, jakie zlecano w nich praktykantom, ze względu na ich dużą różnorodność. Studenci, którzy najczęściej sami aktywnie znajdują dla siebie tego typu miejsca praktyk, niejednokrotnie wiążą z nimi lub z daną branżą swą przyszłą karierę zawodową. Chcą poznać funkcjonowanie i zadania pracownika w przedsiębiorstwach i firmach, małych i dużych, również o zasięgu międzynarodowym. Chcą sprawdzić się w kontaktach z pracodawcą i klientem biznesowym. Myślą wreszcie o założeniu własnej działalności gospodarczej, do czego potrzebne są określone predyspozycje, a nieoceniona jest także obserwacja i wiedza płynąca z doświadczenia innych.

Przy tej okazji warto nadmienić, że w kilku przypadkach to absolwenci Instytutu INiB UJ przyjmowali na praktyki bądź opiekowali się praktykantami w firmach (Firma Free Mind – Monika Krzywda, Info Source – Robert Bargiel, Marcin Słupek Infotion Infobrokering). Podtrzymywanie kontaktów z absolwentami, którzy rozwijają karierę w obszarach powiązanych z kształceniem w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, przynosi dobre efekty. Stały monitoring rynku firm i instytucji działających w sektorze usług komercyjnych, które mogą zaoferować studentom odbycie praktyki na wysokim poziomie, jest dla organizatora praktyki zawodowej w danym ośrodku kształcenia akademickiego kwestią niezwykle istotną. Spodziewać się można w kolejnych latach, wraz z wdrożeniem nowego programu kształcenia omówionego w ostatniej części artykułu, dalszego poszerzania się potencjalnego rynku pracy dla absolwentów Instytutu INiB UJ, a tym samym jeszcze większej różnorodności miejsc realizacji praktyk zawodowych i staży dla studentów i absolwentów. Związane jest to także z ogólnym rozwojem dyscypliny informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz wykraczaniem

działalności informacyjnej poza samą informację naukową; otwartością na zmiany i tendencje ujawniające się na rynku pracy. Priorytetem dla każdej instytucji kształcącej powinna być bowiem dbałość o zapewnienie możliwości podjęcia pracy przez absolwentów w krótkim czasie po skończeniu studiów (lub jeszcze podczas ich trwania), zwłaszcza w branżach i instytucjach, w których w pełni będą wykorzystywali kompetencje zawodowe zdobyte w ramach studiów i praktyk zawodowych.

Nowy program praktyk zawodowych na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo

Realizowany od roku akademickiego 2012/2013 w Instytucie INiB UJ program kształcenia⁹, opracowany zgodnie z zasadami projektowania i wdrażania programów nauczania ujętymi w Krajowych Ramach Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, jako ogólny cel kształcenia dla studiów pierwszego stopnia zakłada przygotowanie studenta do realizacji profesjonalnych zadań w różnych instytucjach i organizacjach działających w sferze komunikacji publicznej, kultury, edukacji, biznesu, nauki i administracji, zajmujących się gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem informacji i dokumentów oraz dorobku kulturowego człowieka. Dzięki studiom drugiego stopnia student ma być przygotowany do realizacji złożonych i zaawansowanych zadań profesjonalnych i badawczych związanych z działalnością informacyjną, biblioteczną, wydawniczo-księgarską i archiwalną w bibliotekach, ośrodkach i centrach informacji, pracowniach bibliograficznych, wydawnictwach, archiwach, księgarniach i instytucjach pokrewnych. Szczególnie studia magisterskie mają przygotować wysokiej klasy specjalistę w zakresie bibliotekarstwa, brokerstwa informacji, projektowania, tworzenia i udostępniania kolekcji cyfrowych lub elektronicznego publikowania i księgarstwa. Studia prowadzone na obydwu stopniach mają dać studentowi możliwość zdobycia wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, a więc wszelkich kompetencji zawodowych potrzebnych na rynku pracy. Mają tym samym stworzyć realne możliwości zatrudnienia, zwłaszcza w bibliotekach różnego typu (korzystających z zasobów tradycyjnych, a także cyfrowych);

⁹ Zob. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Programy studiów stacjonarnych I i II stopnia na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo; Efekty kształcenia dla studiów I i II stopnia na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo rozpoczynających się w roku 2012/13 i w latach następnych [online], [dostęp: 12.06.2013], dostępny w internecie: <http://www.inib.uj.edu.pl/studia-1-stopnia>, <http://www.inib.uj.edu.pl/studia-2-stopnia>.

w ośrodkach informacji funkcjonujących w ramach przedsiębiorstw, instytutów badawczych czy administracji publicznej; w księgarniach i wydawnictwach działających w środowisku tradycyjnym i w internecie; w archiwach firm i instytucji, gdzie elektronicznie zarządza się obiegiem dokumentów; wreszcie w ramach samozatrudnienia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej, przede wszystkim w obszarze usług informacyjnych oraz działalności wydawniczej i księgarskiej.

Zakładane ogólne cele i szczegółowe efekty kształcenia dla kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo zostały ujęte w nowej formie i uwzględnione w programie praktyk zawodowych organizowanych przez Instytut INiB UJ.

Na studiach pierwszego stopnia przewidziano dwie praktyki zawodowe: Praktyka zawodowa 1 na drugim roku studiów w wymiarze 60 godzin, miejscem praktyki może być biblioteka, wydawnictwo, księgarnia, archiwum, ośrodek informacji; Praktyka zawodowa 2 na trzecim roku w wymiarze 120 godzin, miejscem praktyki mogą być różne typy bibliotek, w których wykorzystuje się komputer do opracowania materiałów bibliotecznych. Łącznie w ramach studiów licencjackich student zobowiązany jest zaliczyć 180 godzin praktyk. Podobnie jak do tej pory sam może znaleźć miejsce odbycia praktyki, o ile zostanie ono zaakceptowane przez opiekuna praktyki w Instytucie INiB.

Na studiach drugiego stopnia obowiązuje Praktyka profesjonalna. Tak jak dotychczas realizuje się ją na drugim roku studiów w wymiarze 120 godzin. Miejsca praktyki mogą być różnorodne, student może wybrać: bibliotekę, wydawnictwo, księgarnię, archiwum lub ośrodek informacji.

W dalszym omówieniu programu wymienionych praktyk zawodowych zrezygnowano z analizy treści kształcenia, co stanowić może temat oddzielnego opracowania, skoncentrowano się natomiast na efektach kształcenia. Programy wszystkich praktyk zakładają osiągnięcie pożądanych efektów kształcenia przez studenta na trzech poziomach: wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. W ten sposób opisywane są też kompetencje zawodowe, a więc wszystko to, co pracownik wie, rozumie i potrafi wykonać, odpowiednio do sytuacji w miejscu pracy¹⁰.

Po odbyciu dwóch praktyk na studiach pierwszego stopnia student:

- 1) na poziomie wiedzy: poprawnie posługuje się podstawową terminologią profesjonalną z zakresu działalności informacyjnej, bibliotecznej, wydawniczo-księgarskiej lub archiwalnej; ma podstawową wiedzę o aktualnie stosowanej metodyce wykonywania zadań,

¹⁰ Słownik standardów kompetencji zawodowych [online], [dostęp: 12.06.2013], dostępny w internecie: <http://www.standardykompetencji.pl/definicje.html>.

normach, procedurach, narzędziach, technologiach i dobrych praktykach stosowanych w wybranym obszarze działalności;

- 2) na poziomie umiejętności: samodzielnie zdobywa nową wiedzę i rozwija umiejętności zawodowe w wybranym obszarze działalności (obszary jak wyżej), wykorzystując właściwe kanały informacji; wyszukuje informacje, sporządza spisy bibliograficzne, wykazy i inne produkty informacyjne typowe dla działalności jednostki przyjmującej na praktykę; realizuje typowe zadania w obszarze gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów i informacji we współczesnych bibliotekach różnego typu; wykorzystuje współczesne technologie informacyjne i komunikacyjne, typowe dla wybranego obszaru działalności;
- 3) na poziomie kompetencji społecznych: potrafi realizować powierzone zadania z zakresu działalności informacyjnej, bibliotecznej, wydawniczo-księgarskiej bądź archiwalnej, pracując w zespole w różnych rolach; w sposób odpowiedzialny wykonuje powierzone zadania, dążąc do osiągnięcia jak najlepszego wyniku i mając na uwadze konsekwencje swoich działań dla wizerunku wykonywanego zawodu i jednostki, w której realizowana jest praktyka.

Efekty kształcenia przewidziane dla Praktyki profesjonalnej przedstawiają się w dużej mierze podobnie jak dla praktyk na studiach pierwszego stopnia, zakładają jednakże wyższy poziom i bardziej specjalistyczny charakter uzyskanych przez studenta kompetencji:

- 1) na poziomie wiedzy student: ma uporządkowaną, pogłębioną wiedzę szczegółową na temat wybranych obszarów zastosowań bibliologii i informatologii; zna i poprawnie posługuje się rozszerzoną terminologią profesjonalną z wybranych obszarów działalności informacyjnej, bibliotecznej, wydawniczo-księgarskiej lub archiwalnej; identyfikuje potencjalnych pracodawców, stanowiska pracy i ścieżki kariery zawodowej w określonym sektorze działalności (obszary jak wyżej); ma pogłębioną wiedzę o aktualnie stosowanych sposobach i narzędziach realizacji zadań w wybranych obszarach działalności, zorientowaną na innowacyjne rozwiązywanie złożonych problemów w nietypowych sytuacjach profesjonalnych; zna podstawowe zasady bezpieczeństwa i higieny pracy, adekwatne do zakresu obowiązków wykonywanych w trakcie praktyki;
- 2) na poziomie umiejętności student: samodzielnie zdobywa nową wiedzę i rozwija umiejętności zawodowe w wybranych obszarach działalności (obszary jak wyżej), prezentując gotowość do podejmowania autonomicznych decyzji dotyczących działań profesjonalnych oraz kierunku i charakteru planowanej kariery zawodowej; realizuje

powierzone zadania profesjonalne w zgodzie z obowiązującymi zasadami prawa; wykorzystuje właściwe kanały i technologie w celu sprawnego komunikowania się z przedstawicielami profesji w obszarze zależnym od wyboru opcji praktyki;

- 3) na poziomie kompetencji społecznych student: potrafi realizować powierzone zadania i podejmować nowe wyzwania z zakresu działalności informacyjnej, bibliotecznej, wydawniczo-księgarskiej lub archiwalnej, pracując w zespołach w różnych rolach, wnosząc do nich istotny wkład i szanując pracę pozostałych członków; przyjmuje odpowiedzialność za właściwe i terminowe wykonanie oraz konsekwencje projektów planowanych lub realizowanych przez siebie lub kierowany przez siebie zespół, a także za wizerunek reprezentowanego środowiska profesjonalnego; dąży do skuteczności w działaniach profesjonalnych, właściwie określając ich priorytety.

Wyróżnione wyżej efekty kształcenia odnoszą się do kompetencji osiągniętych w czasie trwania praktyk i zależą od instytucji wybranych przez studenta na miejsca praktyk (w określonym obszarze działalności, branży). Zdobyte przez studenta podczas praktyki doświadczenia i umiejętności, wiedza i kompetencje społeczne będą po zakończeniu studiów pożądanymi na rynku pracy kwalifikacjami zawodowymi, które absolwent informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UJ może zaoferować przyszłemu pracodawcy. Należy zwrócić uwagę, że student może mieć aktywny wpływ na osiągane w czasie praktyk kompetencje zawodowe przez przemyślaną i dopasowaną do swoich indywidualnych planów zawodowych wybór rodzaju instytucji, zarówno pod względem zakresu jej działalności i branży, jak również wielkości, prestiżu bądź jej lokalizacji. Student, wybierając typ instytucji czy konkretną firmę, powinien również brać pod uwagę fakt, że miejsce ograniczonej w czasie praktyki – jak pokazują losy absolwentów – może stać się docelowym miejscem pracy i rozwoju kariery.

Na zakończenie warto podkreślić, że przez właściwie zorganizowane i dobrze prowadzone praktyki zawodowe ośrodki akademickie kształcące w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa mogą lepiej przygotować swoich absolwentów do tego, by sprościli rosnącej konkurencji na rynku pracy w zawodach związanych z informacją, książką i zarządzaniem dokumentami. Praktyki zawodowe to także najlepsza okazja dla danego ośrodka do zacieśniania kontaktów i partnerstwa z potencjalnymi pracodawcami absolwentów; to okazja do zbierania i analizy pozyskanych od opiekunów praktyk informacji zwrotnych o poziomie wiedzy zawodowej oraz umiejętnościach praktycznych i społecznych prezentowanych przez praktykantów w konkretnym miejscu pracy podczas wykonywania

powierzonych zadań. Dzięki takiej formie ewaluacji praktyk zawodowych możliwe będzie dalsze, efektywne dopasowanie programu kształcenia na danym kierunku i sposobów jego realizacji do oczekiwań i wymogów stawianych przez pracodawców na rynku pracy.

IRENA GRUCHAŁA, MAŁGORZATA STANULA

Professional competences vs. traineeship system in education of students of research information and librarianship

ABSTRACT. Traineeship programs constitute an important element in higher education in research information and librarianship. They significantly influence and improve professional competence of students, which may turn out to be decisive in their prospective employment. The present article attempts to analyze the quality the traineeship program offered by the Institute of Research Information and Librarianship at the Jagiellonian University within the time frame of the past eight years (2004/2005-2011/2012). The analysis is based on the available documentation kept at the institute. The analysis includes a review of the location of placements, types of host institutions and opinions of traineeship programs supervisors and students involved. In addition, the changes introduced to the traineeship program resulting from the implementation of a new curriculum at the institute, devised according to the All-National Framework of Professional Qualifications for higher education institutions, are presented and discussed. The article is concluded with a discussion on the possible influence of traineeship program upon future chances of employment on the labour market.

KEY WORDS: professional competences, student traineeships, Institute of Research Information and Book Studies at the Jagiellonian University, Cracow, research information and librarianship.